

ВЪЗМОЖНИ ИНТЕРВЕНЦИИ ПРИ ПРЕХОД ОТ ПРИСЪСТВЕНО КЪМ ВИРТУАЛНО ВОДЕНЕ НА ОБУЧИТЕЛНИ ГРУПИ

Иван Иванов*

POSSIBLE INTERVENTIONS IN THE TRANSITION FROM ON-SITE TO VIRTUAL LEADING OF TRAINING GROUPS

DOI: 10.54664/MDTP2196

Ivan Ivanov

Abstract: The article analyzes the process of group-dynamic change and the way of leading a training group in the transition from an on-site to a virtual form of work. This change is analyzed in the form of a case study, which describes the specifics of the pandemic crisis and the need to move to a virtual form of leadership. The change in the group dynamics is commented on, and the interventions of leaders are described, which make the crisis functioning more adaptable and functional in relation to the task of the training group.

Keywords: group dynamics; training interventions; virtual group; pandemic fear

Въведение

През декември 2019 г. се появи нова вирусна епидемия в Ухан, Китай. Сега е известно, че този вирус е част от семейството на коронавируса и се нарича COVID-19 (World Health Organization [WHO], 2020). Коронавирусите са група вируси, които причиняват заболявания при животните или хора (WHO,

* **Иван Кирилов Иванов** – главен асистент д-р към катедра „Психология“, Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: ivdino@abv.bg

2020 г.). Инфекциите от това заболяване могат да варират от леки до тежки симптоми, като повечето случаи се класифицират като леки или умерени (Jordan et al., 2020). Избухването, което започна в Ухан, Китай, бързо ескалира и се разви в глобална пандемия, засягаща всички страни по света. Това огнище създаде кризисна ситуация в общественото здраве в международен план с начало от 30 януари, 2020 г. (Zhong et al., 2020 г.). Коронавирусът може да се разпространява бързо от човек на човек чрез телесни течности, които се изхвърлят от заразените индивиди (WHO, 2020 г.). Способността на вируса да се разпространява много бързо доведе до това, че много страни предприемат много строги предпазни мерки за предотвратяване разпространението на това заболяване. Въпреки всички взети строги мерки, този вирус все още (в началото на 2022 г.) успява да засегне много хора по света, в това число и много индустрии.

Пандемия и образование

Една от най-засегнатите индустрии е образователната индустрия, в това число и сектора свързан с обучение на групи от хора, като тази криза принуди сектора да се отклони от обичайните си процедури и инструменти за обучение и водене на групи. Пандемична криза оказва съществено влияние върху цялата образователна и обучителна система, предизвиквайки голям брой образователни институции и организации да направят значителни промени в преподаването, обучението и в методите за оценка (Roberts et al. 2020:1).

Преподавателите, академичните ръководители, работодателите и обществеността смятат получаването на диплома онлайн за по-малко благоприятно в сравнение с традиционния присъствен начин (Fain, 2019). Сам по себе си този проблем кара обществото да се съмнява в качеството на онлайн образователната система, тъй като студентите все още плащат същите разходи за своето образование, но е спорно доколко ефективността е същата (Fain, 2019). За разлика от това, предимството което възниква чрез онлайн обучението е гъвкавостта при планирането и по-високия контрол, който имат обучаемите върху графика и

планирането на занятията. В по общ план обаче се констатира засилване на усещането за саморегулация и подобрена начална мотивация при учениците и студентите. Системата за оценяване също се променя, тя става предимно онлайн и по този начин може да се изкривят както постиженията на обучаемите, така и обективната преценка на преподавателите. Този факт също влияе върху обучителните нагласи, като най-вече повишава мотивацията през началния етап на преподаването и намалява базовата тревожност (Mardon A., 2020).

Кризата с COVID-19 показва безбройните и сложни етични принципи и проблеми във висшето образование в САЩ, като изостри много от неговите дългогодишни проблеми и създаде нови. В част от изследванията се констатира намалено доверие и прозрачност на студентите към преподавателите и между самите обучаеми. В отговор на закриването на училища, ЮНЕСКО препоръчва използването на програми за дистанционно обучение и отворено обучение чрез електронно базирани приложения и платформи, които училищата и учителите могат да използват, за да достигнат до учащите дистанционно, което ограничава прекъсването на образованието (Ibrahim I., 2020). Различни страни по света въвеждат различни решения по време на пандемията за продължаване на образователния процес. В отговор на пандемията много училища се преместват в онлайн дистанционно обучение чрез платформи като Zoom, Microsoft Teams и др. Открити са обаче различни проблеми, докладвани по време на прилагането на онлайн обучението в световен мащаб. Например, интернет връзката може да бъде ненадеждна, а ако има такава хиляди учащи се учат едновременно, което напряга електронните системи осигуряващи достъп.

Някои преподаватели показват затруднения, за да намерят онлайн ресурсите, които са най-подходящи в техния учебен контекст, много от преподавателите нямат необходимата техническа компетентност (Ibrahim I., 2020). Това може да направи онлайн обучението/ученето неудобно и трудно за тях. Твърди се, че онлайн обучението е отлична възможност в образованието, особено

когато има пречки пред традиционното учене. Въпреки това се отбелязват и някои ограничения и проблеми, които трябва да се имат предвид в бъдеще.

На първо място чувството на изолация, като се подчертават важноста на взаимодействието с колеги учащи, като неговото ограничаване се сочи, като категоричен недостатък на онлайн обучението. Проучванията показват, че чувството за изолация е огромен стресов фактор, който подтиква учениците да отпаднат от обученията. На второ място ограничената оценка и обратната връзка от учениците към преподавателите и обратно. На трето място липсата на мотивация, защото учещите онлайн лесно се разсейват от всяко друго нещо, извън обучението и бързо се разконцентрират. Работата в по-оперативно темпо се превръща в недостатък за ученици, които имат затруднения с управлението на времето и са склонни към отлагане. Твърди се, че тези ученици са склонни да бъдат по-успешни с модела на традиционно обучение. На четвърто място се констатира лоша достъпност в отдалечени и по-бедни райони до онлайн обучението. Хардуерът, софтуерът и средствата за свързване са предпоставки, които позволяват онлайн преподаване и учене. При липса на което и да е от тях, онлайн обучението не може постигне на целта си. Посочват се и ред други затруднения: лоша комуникация между участниците в учебния процес, липса на креативност, липса на достатъчна самодисциплина, нарушаване на доверието между преподаватели и студенти, липса на дисциплина.

Казус – от присъствено към виртуално обучение

Конкретно в този текст се описват основните предизвикателства при преминаване към виртуален режим на работа и въздействието на тази промяна върху груповата динамика при група от 28 обучавани лица, включени в програмата за овладяване на умения за водене на групи. Под формата на case study екип от учители от Институт по психология на групите (София, България), анализират и описват основните промени в обучителния подход, предизвикан от ограниченията свързани с COVID-19 и начина по който това предизвиква промени в основни аспекти от функ-

ционирането на груповата динамика в групата от обучаеми. Основната промяна, която по силата на изискванията на властите се въвежда от учителите е въвеждането на обучителната група от присъствен режим (in live) във виртуален/дистанционен (online) режим на работа. Самата група от обучаеми има предварителна история от съвместна работа присъствено, като въвеждането на виртуален режим на работа е рязко, което предизвиква необходимост от кризисна промяна в цялата обучителна система – и при учители, и при обучаеми.

Когато говорим за групова динамика в ситуация на пандемична криза е необходимо да анализираме, както спецификата на пандемичната ситуация, като психично явление, така и да споменем някои важни аспекти, свързани с групите и функционирането им в кризисен режим. Също така в case study анализа (описан като дискусия в този текст) се търси отговор на въпроса: как виртуалния режим на работа повлиява общата груповая динамика и взаимодействието между учители и обучаеми и какви обучителни интервенции биха били подходящи.

Специфика на пандемичната криза

Вирусната пандемия, каквато е тази с COVID-19 не е само здравен проблем, той включва и психологически, социални, културни и политически аспекти, които изискват комплексни и многопосочни подходи на анализ, главно по връзката индивид – общество. Основните изследвания в областта са свързани с това как социалният ред въздейства върху индивидуалното поведение, но също така се търсят отговори на въпроса как психичното функциониране на индивидите взаимодейства и променя социалните системи.

Според някои автори (Strong, 1990) биологичната болест може да доведе до психо-социална епидемия от страх, подозрителност, паника, стигма, яростно морализаторство, идеологически спорове или истински религиозни войни. Говори се за три типа психо-социални епидемии: епидемия от страх, епидемия от обяснения и интерпретации, и епидемия от активни действия или предложения за действия. Както инфекциозната болест и

психо-социалните епидемии могат да заразят почти всички членове на социалната система – индивиди и организации, защото „те притежават едновременно дълбоки психологически и колективни характеристики” (Strong, 1990). Епидемиите от страх, интерпретация и действие са много по-сериозни, когато болестта е нова или изненадва хората по нов начин. Тук се посочват два важни факта (Bollas, 1987). Първият е доколко социалните системи са снабдени с работещи норми, практики, обяснения/наративи, роли и вярвания, за да справят с нови и непознати проблеми. Вторият е дали страхът е предизвикан от нещо, което е напълно непознато или от нещо дълбоко познато, но непоносимо и затова невъзможно да се мисли, артикулира и преработва.

Пандемичната ситуация, каквато е ситуацията с вируса COVID-19 е невидима, но позната и в този смисъл управляема ситуация. Т.е. институциите и общността имат макар и ограничено време да се подготвят и в някаква степен да се организират за действие. Пандемичната опасност е донякъде очаквана, но основна специфика за определяне на типа психологическа реакция е страхът от невидимото. Доминиращата фантазия е, че „врагът е сред нас или дори един от нас”, че „заплахата витае някъде наоколо“. Краен вариант на тази фантазия е конструиране на система от параноидни защити, които включват механизма на

„разцепване“ (по Мелани Клайн) и „дисоциация“ (Segal J., 2004). В случая това е психологическо разцепване между вина и невинност, чисто и заразено и проекции на вина, които засилват обвинителните тенденции към индивиди и групи, които стават отговорни за заразата. Стронг казва, че „епидемията от страх е също и епидемия от подозрителност” (Strong P., 1990). Естествено е този страх да се обективира в конкретна проява, чрез фигурата на преносителя на зараза (“untore” – италиански термин от XVII век за отбелязване на преносителя на чумата), (Pasini W., 2010).

Групи и интервенции

Групата се схваща като социална система, отличаваща се с принципа на автореферентност/рекурсивност (König, O., 2012).

Счита се, че – в определени граници – системата „група“ е независима от своята заобикаляща среда. Това обаче е една „относителна“ независимост, тъй като групите имат заобикалящи среди, от които се открояват, но от които същевременно зависят и на които влияят рекурсивно. „Вътрешната среда“ описва всички съзнавани и несъзнавани чувства, потребности, интереси, ценности, нагласи, възгледи и т.н. на всеки отделен член на групата. От гледна точка на полевата теория на Курт Левин (Lewin K., 1948), тази среда се нарича „психо-срез“ на групата. „Външната среда“ описва съответните условия и изисквания на контекста в която групата функционира: материални ресурси, целеполагане, необходимост от предприемане на мерки и т.н., т.е това е т.нар. „социо-срез“ на групата. При рязка промяна във външната среда се поражда необходимост водещите или лидерите на групата да балансират между натиска за промяна отвън спрямо възможностите за реакция на вътрешната среда формирана от участниците. Съответно в този процес на взаимодействие възниква т.нар. „специфична“ група, която се създава чрез *прокарване на граници* спрямо двете среди и произтичащите от това конфликти и напрежения, които групата е необходимо да балансира (König, O., 2012).

Предполага се, че тревогата от външната опасност може да бъде удържана, когато съответната форма на групово функциониране отговаря на модела за групова работа, който доминира в съответната култура и е най-приемлив от гледна точка на справяне с кризите. Според някои автори (Tirre A., 2019) задачата на всяка група е да балансира и намира границата между вътрешната и външната среда, и когато това се случва успешно тази група може да бъде наречена „работна“, като тя намира и съответна структура на функциониране. Именно прокарването или намирането на граници, чрез които да се балансира напрежението между промяната във външната и реакциите във вътрешната среда са едни от най-важните интервенции при кризисен преход към работа с виртуални групи.

Обсъждайки казуса в настоящия текст и анализирайки промяната в начина на интервениране спрямо обучителна група в присъствен и виртуален вариант на обучение, трябва да отбележим, че в приложната групова динамика под интервенция се разбират „насочените към групата действия на треньорката/треньора, посредством които тя/той въздейства върху лабораторната работа“ (Rechtien W., 1995). Задачата за интервенциите се полага само на треньорката/треньора като част от нейната/неговата професионална роля. В този смисъл интервенциите се предприемат умишлено и целенасочено. Обективно - съдържателните интервенции по определена тема се отнасят към

„Какво“, към съдържателното равнище което занимава групата, докато „Как“ интервенциите се отнасят към процеса.

От присъствена към виртуална обучителна група (дискусия)

След вътрешно обсъждане на преживяното от обучителите при водене на обучителната група „на живо“ и предизвикателствата пред

„виртуалното/онлайн“ водене, под формата на *дискусия* са изведени следните няколко важни аспекта на груповите интервенции. Те са вързани с необходимостта от поддържане и управляване на работни граници между вътрешната и външна среда на групата, следствие на решението за кризисно преминаване към виртуален режим на работа.

Целта на обучителните интервенции, предвид усещането на членовете на групата за външна (пандемична) и вътрешна криза, свързана с преминаване към виртуална групова работа е да се балансира напрежението между социо и психо- срезата на ниво група. Обучителния екип постига това чрез няколко интервенции, като например: поставяне на задачи с по-ниски нива на структурираност; поддържане на режим на работа „тук и сега“, вместо „там и тогава“; отделяне на достатъчно време за справяне с първоначалната несигурност на членове на групата; работна ориентация предимно към процеса, а не към съдържанието; даване на по-интензивна и взаимна обратна връзка. Съответно

интервенциите на водещите на виртуалните групи на *процесно ниво* се свързват с поддържане на неутрален и емпатичен подход с по-скоро отварящи, а не с контролиращи намеси. Важно е да се осигурява достатъчно пространство за равнопоставено участие на членовете на групата и за отговаряне на възникващи въпроси, като намерението е да се правят по-чести и разбираеми изводи и обобщения. Споделя се виждане за по-често връщане към поставените работни задачи, към подкрепа на присъствието и взаимодействие тук и сега, както и подкрепа при затруднения и по-високи нива на тревожност. Нужна е по-задълбочена координация между водещите (при двама или повече водещи), избягване на дублиране и повторения, както и изясняване на начина по който водещите и участниците присъстват технически, т.е. предварително уточняване на режим на видимост, изключване на микрофони, запис или отсъствие.

От гледна точка на *структурните интервенции* се споделя необходимост от отделяне на допълнително време за координиране и усвояване на работата с технологията (Zoom, Microsoft Teams), както и техническо регулиране на изписването на имената на участниците, начина на сядане, осигуряването на алтернативна връзка през телефон и др. Счита се за подходящо да се намали времето за работа на обучителната група във виртуална среда, спрямо присъствената, с цел по-щадящо отношение към когнитивните възможности на участниците и даване на възможност за по-чести почивки. Смята се, че работата виртуално с по-големи обучителни групи от 7-9 човека затруднява взаимодействието и процеса на общуване, поради нужда от по-дълго време за изясняване, както и нужда да се дава по-често думата на участниците с цел насърчаване на вниманието чрез участие. При водене на виртуални обучителни групи се отчита необходимостта те да бъдат водени от поне двама обучители, съответно единия води процеса, а другия наблюдава и протоколира случващото се, т.е. следи съдържанието. На структурно ниво е важно при отваряне на всяка групова сесия да се предоговарят/припомнят правилата

за работа с технологията, начина на комуникиране и присъствие на участниците във виртуалното пространство.

Интервенциите във виртуален формат *на ниво отношения* дават по-добър резултат, когато цялостно се забавя процеса на осмисляне на наученото, чрез отделяне на повече време за работа, както и се подпомага фокусирането върху поставените задачи чрез повторения. В дискусиата проведена между учителите става ясно, че удълженото време за себerefлексия и преживяване давано на обучаемите позволява по-добра вътрешна регулация на тревогите им спрямо кризата във външната среда. Дискутантите постигат съгласие, че въвеждането на темата за външната криза във виртуална среда и съобразяването на груповите задачи с възможностите на технологията, позволяват на обучаемите спокойно да отреагират напреженията идващи от външното обкръжение и да следват ангажирано обучителния процес във виртуално водена група.

Заклучение

Изследването под формата на case study, свързано с кризисно преминаване от водена на живо (in live) към виртуално водена (online) обучителна група, поради изисквания на външната среда, каквато е пандемията, открояват няколко промени в груповата динамика вътре в групата и съответно промени в използваните интервенции от учителите.

Според някои автори (Rechtien W., 1995) в групите съществуват три дименсии, които определят начина по който участниците присъстват и чрез които групата може да бъде анализирана. Това са принадлежност, власт и интимност. Систематизацията по-долу анализира накратко, случващото се във виртуално водените групи на база тези три дименсии.

Става ясно, че при виртуална група (в сравнение с присъствената) личното пространство е по-сигурно, по-интензивно е персоналното участие, участникът може по-лесно да контролира себе си и да се „скрие“ от групата. Близостта, т.е. *интимността* между участниците е намалена. Усещането е, че времето е по-ценно, груповото пространство е по-лично и по-трудно се иницира вътрегрупов конфликт. Сякаш групата е функция на

отделния аз и начина по който той си я въобразява, а не е развитие на общ групов процес. Личното става новото групово, което затруднява *принадлежността* към групата. *Властта* в една технологично работеща (виртуално водена) група не се свързва толкова с процесния и съдържателен авторитет на водещия, а с това кой държи контрола върху работата с технологията, т.е. властта на технологията е по-силна от властта на авторитет. Като цяло се наблюдава промяна в начина по който се упражнява властта в групата. От гледна точка на интензивните емоционални преживявания, свързани с външната заплаха за групата (ковид), сякаш основно външната реалност формира вътрешната груповата реалност. Т.е. основно външната криза определя груповата динамика, а не вътрешните потребности на членовете спрямо участието им в групата. В малка група (7-9 човека) се работи по-лесно и по-ангажирано виртуално, отколкото в голяма група. Като цяло, по-малката виртуална група е по-продуктивна от голямата.

На ниво обучителни интервенции при преминаване от присъствена към виртуална група е важно да се работи по: забавяне на груповия процес, намаляване на времето за работа, отделяне на допълнително време за себerefлексия и преживяване от страна на обучаемите, преориентиране на задачите спрямо ограниченията на технологията, промяна на броя и ролята на водещите, предоговаряне на правилата и съобразяване с факта, че групата започва да работи от режим „тук и сега“ към режим „там и тогава“.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. **Bollas, Ch.** (1987). Concept of “Unthought Known”.
2. **Ibrahim I.** (2020). A Text Book of the SARS-CoV-2 Online Education During COVID-19 Periods. Chapter 9, www.academia.edu/search?q=covid%2019%20education
3. **Fain P.** (2019). Takedown of Online Education. www.insidehighered.com/digital-learning/article/2019/01/16

4. **König, O. & Schattenhofer, K.** (2012). Einführung in die Gruppendynamik. Heidelberg: Carl Auer Verlag. В съответствие с: Работно пособие А. Sanz, 2015.

5. **Lewin, K.** (1948). Resolving Social Conflicts, Selected Papers on Group Dynamics. HB Publishers, New York.

6. **Luo, J., Rajendra, J., Roberts, M., & Rapallo, N.** (2020). Education During COVID-19. A Golden Meteorite Press Book. Canada.

7. **Mardon, A. & Mardon, C.** (2020). Education During COVID-19, GM Press Book, Canada.

8. **Pasini, W.** (2010). Presentazione a “Vecchie e nuove epidemie”. Convegno di studio, Bologna, 24 aprile 2010 [“Old and New Epidemics”: Introduction to a Symposium, Bologna, April 24, 2010], http://scienzaonline.com/index.php?option=com_content&view=article&id=393:vecchie-e-nuove-epidemie-convegno-di-studio-sabato-24-aprile-2010-archiginnasio-di-bologna-ore-10-12-&catid=55:eventi&Itemid=70

9. **Perini, M.** (2010). Chapter 11. Panic and Pandemics. In: Brunning, H. (ed.). *Psychoanalytic Reflections on a Changing World*.

10. **Rechtien, W.** (1995). Angewandte Gruppendynamik. Ein Lehrbuch für Studierende und Praktiker. (2. Auflage). München: Quintessenz.

11. **Segal, J.** (2004). “Melanie Klein”. 2nd edition, SAGE Publication, London, p. 27.

12. **Strong, P.** (1990). Epidemic Psychology: A Model. *Sociology of Health and Illness*, 12(3), pp. 249–259.

13. **Tippe, A.** (2019). Weltenwandern, interdisziplinäre Ansätze zur Konstitution des Lebensraumes. Erschienen in: Visionen & Wege, Jahrbuch des FS GD/DG, Verlag Krammer.

14. **Jordan, R. E., Adab, P., & Cheng, K. K.** (2020). Covid-19: Risk Factors for Severe Disease and Death. *BMJ*, M1198, doi:10.1136/bmj.m1198.

15. **World Health Organization (WHO).** Q&A on Coronaviruses (COVID-19). (2020, April 17). who.int. Retrieved July 18, 2020, from <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answershub/q-a-detail/q-a-coronaviruses>.

16. **Zhong, B., et al.** (2020). Knowledge, Attitudes, and Practices Towards COVID-19 Among Chinese Residents During the Rapid Rise Period of the COVID-19 Outbreak: A Quick Online Cross-Sectional Survey. *International Journal of Biological Sciences*, 16(10), pp. 1745–1752, doi:10.7150/ijbs.45221.